

ЭСТРАДА ВА ЖАЗ МУСИҚАСИ ЎЗБЕКИСТОН МУСИҚАШУНОСЛИК НИГОХИДА

Дадажонова Юлдуз Атабековна

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси
Санъатшунослик институти таянч докторанти

АННОТАЦИЯ

Уибу мақола Ўзбекистон мусиқашуносигида эстрада ва жаз мусиқасининг ўрганилганлик даражаси түгрисида. Эстрада ва жаз мусиқаси түгрисидаги илмий изланишилар, номзодлик диссертациялари ва илмий мақолалар таҳлил этилган.

Калим сўзлар: эстрада, жаз, ижрочилик санъати, услугуб, мусиқа.

АННОТАЦИЯ

Эта статья посвящена степени изученности эстрадной и джазовой музыки в узбекском музыковедении. Анализируются научные исследования, кандидатские диссертации и научные статьи по эстрадной и джазовой музыке.

Ключевые слова: эстрада, джаз, исполнительское искусство, стиль, музыка.

ABSTRACT

This article is devoted to the degree of study of pop and jazz music in Uzbek musicology. It analyzes research studies, PhD theses, and scholarly articles on pop and jazz music.

Key words: estrade, jazz, performing arts, style, music.

КИРИШ

Ўзбекистонда эстрада-жаз мусиқаси ҳақидаги илмий ишлар нисбатан камлиги, муаммоларнинг жуда кам таҳлил этилаётгани ва ҳатто, таҳлил этилаётгани муаллифларнинг профессионал жиҳатдан етарли даражада билим ва кўнималарга эга эмаслиги албатта ҳақиқат. Бунинг асосий сабаби, балки юртимизга четдан кириб келган мазкур санъат турининг етарли даражада ўрганилмаётганидадир. Эстрада-жаз мусиқасининг илдизлари пайдо бўлган ҳамда, ушбу мусиқа яхши ривожланган мамлакатларда эстрада-жаз мусиқаси профессионал санъат турига ўтганига анча вақт бўлган. Сабаби илмий ёндашув асосида ушбу мусиқани тарғиб қилган мусиқашуносларнинг меҳнати самара бериб улгурганидадир.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Ўзбекистонда ушбу санъат турига эътибор ҳамда қизиқишининг ортиб бораётгани илмий изланишларга талабнинг кучайишига олиб келмоқда. Албатта эстрада-жаз мусиқасига бағишлиланган илмий ишлар умуман йўқ дея олмаймиз. Саноқли бўлсада бундай илмий ишлар мавжуд бўлиб, уларнинг 80 фоизи эстрада мусиқасига бағишлиланган. Эстрада мусиқасининг ҳам айнан қўшиқ йўналиши кўпроқ илмий изланишлар марказида бўлган.

Ўзбекистон мусиқашуносларидан О.Беков, С.Воҳидов, С.Аманмурадова, Л.Юсупов, Д.Муллажоновлар, Г. Турсунова, Н. Аманова, С. Гилёв, Т. Седых эстрада мусиқаси ҳақида тадқиқотлар олиб борган. О.Бековнинг «Современная узбекская эстрадная песня в контексте музыкальной культуры Узбекистана» («Замонавий ўзбек эстрада қўшиғи Ўзбекистон мусиқа маданияти кесимида») мавзуидаги илмий-тадқиқот ишида ўзбек эстрада мусиқасининг шаклланиш тарихи ёритилган¹. Мазкур изланиш Ўзбекистонда эстрада мусиқаси ривожланишининг бутун бир суръати гавдалантирилган илк илмий ишлардан хисобланиб, 1980-1990 йилларда газеталарда чоп этилган мақолалар, фестиваллардан олинган таассуротлар ёритилган нашрлар, ижрочиларнинг ҳаёти баён этилган мақолалар мамлакатдаги эстрада мусиқасининг бутун бир суръатини ёрита олмаган. Муаллифнинг асосий мулоҳаза марказида бўлган муаммо - ўзбек эстрада қўшиғи йўналишлари ҳарактеристикаси ва Республика миқёсида ушбу жанрнинг бадиий аҳамияти ва ютуқлардир. Асосий бобда таҳлил этилган эстрада қўшиқлари 1980-1990 йилларда яратилган асарлар билан чегараланади. Илмий ишда кўрилган биринчи масала ўзбек эстрада мусиқасининг яралиш тарихи бўлса, иккинчиси эстрада қўшиқларининг бадиий таҳлилига қаратилган. Бундан ташқари, эстрада жанрининг композиторлик ижодиётида оммалашуви, шунингдек, эстрада-симфоник оркестрлари, вокал-чолғу ансамбллари ва хонандалари фаолияти ўрганилган. Мазкур илмий изланишнинг ҳозирги кунда эстрада мусиқасининг тарихий панорамасини гавдалантиришда ўрни бекиёсдир. Аммо муаллиф томонидан фақат эстрада мусиқасининг қўшиқ жанригина ўрганилган бўлиб, тарих ёритилган бобларда эстрада-жаз атамасини қўп маротаба қўлланган бўлсада айнан жаз мусиқасига тўхталиб ўтилмаган.

Бундан ташқари муаллиф ўзбек эстрада санъатини илк илмий тадқиқот обьекти сифатида мусиқашунос С.Воҳидов ўз илмий нашрларида ёритганини

¹Беков. О. Современная узбекская эстрадная песня в контексте музыкальной культуры Узбекистана. Т, 1994. Б, 121.

шундай баён этади: “Мусиқашунос олим С.Вохидов ўзбек совет қўшиқ йўналиши устида илмий ишлар олиб бориб, илмий изланишларида биринчи марта ўзбек эстрада мусиқасига эътибор қаратган олим ҳисобланади. Олим томонидан ўрганилган муаммолар доирасига: ўзбек совет қўшиғининг ривожланиши ва шаклланиши, унинг жанрлари ва стилларининг асоси, интонацион қўриниши, фолклор ва профессионал монодия анъаналари узвийлиги ва бошқаларни ўз ичига олади. Яна бир аҳамиятли жиҳати шундаки олим эстрада қўшиғига мурожаат қилганда айнан ўзбек композиторлик ижодиётидаги асарларни таҳлил қиласди. Профессионал бўлмаган яъни композиторлик маълумотига эга бўлмаган муаллифларнинг асарлари, вокал-чолғу ансамбларининг ижодий фаолияти, ўзбек машхур қўшиқчиларининг фаолияти ва ёш ижодкорларнинг ўзлари яратадиган асарлари ушбу тадқиқот ишида ўрганилмаган. Шу сабабли ҳам мазкур ишда эстрада мусиқаси ҳамма жиҳатдан кўриб чиқилмаган”².

Л.Юсуповнинг «Основные этапы становления и развития узбекской музыкальной эстрады»³ («Ўзбек мусиқий эстрадасининг шаклланиши ва тараққиётининг асосий босқичлари») мавзуидаги номзодлик диссертациясининг асосий мақсади сифатида ўзбек совет эстрадасининг ривожланиш босқичларининг учта асосий даври аниқланган бўлиб, уларнинг тарихий аҳамияти асослаб берилган. Бундан ташқари изланишнинг асосий эътиборлиги ўзбек эстрадасида миллий ва халқаро элементларнинг ўзаро бир бирига таъсирини амалиётда ўрганишга қаратилган. Ҳақиқатдан аниқ фактларга бой ўзбек эстрадаси шаклланишини акс эттира олган илмий иш ўзининг келтирган мавзу номини тўлалигича очиб берган. Илмий ишнинг асосий қисмида ўзбек эстрадасининг ўзига ҳос шакллари М.КориЁкубов давлат концерт-этнографик труппаси, Тамара Хоним ижодий фаолияти ва бошқалар ёритилиб, ўрганиш даври 1920-1940 йиллар билан чегараланиб қолган. Кейинги бобларда эса муаллиф ўзбек мусиқа эстрадасининг айрим универсал шаклларига мурожаат қиласди, яъни Эстрада-симфоник оркестри, вокал-инструментал ансамбллар ва жаз ансамбллар, шулар жумласидандир. Ушбу илмий изланиш тарихни теран англаш учун катта харита вазифасини ўтайди, аммо эстрада ва жаз мусиқасининг назарий жиҳатлари илмий изланишнинг мақсадли вазифаларидан ҳисобланмаган.

²Вахидов С.В. Эстрадная песня. Узбекская музыка на современном этапе. Сборник статей. – Ташкент, Изд-во литературы и искусства, 1997, С. 123-138.

³Юсупов Л.А. Основные этапы становления и развития узбекской музыкальной эстрады: автореф. дис. канд. искусств. – Москва, 1996. – 25 б.

Эстрада қўшиқ ижрочилигига бағишланган яъна бир илмий ишлардан бири С.Аманмурадованинг «Традиции песенно-эстрадного искусства Египта и Узбекистана (на примере творчества Умм Кульсум и Батыра Закирова)» («Миср ва Ўзбекистоннинг эстрада қўшиқчилик санъати анъаналари (Умм Гулсум ва Ботир Зокиров)»)⁴ мавзуидаги номзодлик диссертациясиdir. Мазкур иш серқирра хонанда Умм Гулсумнинг ижод йўлини таҳлил қилишга бағишланган ва ишнинг учинчи бобида Ботир Зокиров ижодига ҳам бир оз тўхталиб ўтилган. Умм Гулсум ҳамда Ботир Зокиров ижодининг ўхшаш томонлари ва фарқли жиҳатлари, ижро услуби ва йўналишлари таҳлил этилган. Албатта илмий изланиш ўзбек мусиқашунослигининг эстрада қўшиқ ижрочилиги йўналишини маълум қадар тўлдиришга ёрдам беради.

Юқоридаги илмий изланишлар каби айнан эстрада қўшиқ ижрочилиги тўғрисида ёзилган аммо маълум бир жиҳатлардан асосан эстрада мусиқасининг тарихини эмас балки назарий жиҳатларини таҳлил қилган илмий ишлардан бири Д.Муллажоновнинг «1990-йиллар ўзбек мусиқий эстрадасида оҳанг муаммоси» мавзуидаги номзодлик диссертация ҳисобланади⁵. Фақатгина композиторлар томонидан ёзилган мусиқаларни эмас балки айнан оммавий эстрада қўшиқларининг оҳанг тизими ҳамда бу наъмуналарда миллий бадиий анъаналарнинг талқини каби масалалар тавсиф этилади. Мазкур ишда кўрилган биринчи масалалардан бири бу мустақиллик йилларида эстрада санъатига бўлаётган катта қизиқиш ва эътибор, бўлиб ўтаётган концертлар, гастрол сафарлари ва конкурсларнинг аҳамияти ёритилган.

Г.Турсунованинг «Карим Зокиров ва унинг сулоласи – XX аср Ўзбекистон мусиқа маданияти кесимида»⁶ номзодлик диссертациясида, хусусан, оммавий мусиқада ўзбек миллий мусиқа анъаналаридан фойдаланишнинг айrim масалалари ўрганилади. Ботир Зокировнинг ўзбек эстрада мусиқасидаги ўрни ва ижоди илмий-назарий тадқиқ этилган.

Н.Аманованинг “Ўзбек эстрада мусиқасининг миллий ўзига хослиги жанрлар ривожи кесимида”⁷ мавзуидаги диссертацияси ҳам эстрада мусиқаси қўшиқ ижрочилигига бағишланган илмий ишлардан бири ҳисобланади. Мазкур

⁴Аманмурадова С.Ч. Традиции песенно-эстрадного искусства Египта и Узбекистана (на примере творчества УммКульсум и Батыра Закирова): автореф. дис. канд. искусств. – Ташкент, 1995. – 28 с.

⁵Муллажонов Д.М. 1990-йиллар ўзбекмузиқийэстрадасидаоҳангмуаммоси: санъат. фан. номзод. дис. – Тошкент, 2004. – 150 б

⁶Турсунова Г.А. Карим Зокировваунингсулоласи – XX асрЎзбекистонмузыкамаданиятикесимида: сан. фан. номз. дисс. автореф., – Тошкент, 2006. – 25 б

⁷Аманова Н. Ўзбек эстрада мусиқасинингмиллийўзигахослигижанрларривожикесимида: санъат. фан. номзод. дис. – Тошкент, 2019. – 150 б

илмий изланиш ўзига ҳослиги билан юқоридаги ишлардан ажралиб туради. Илмий ишнинг асосий мақсади ўзбек миллий эстрада мусиқасининг устувор жанр ва услугуб йўналишлари, уларга хос оҳанг-ритмларнинг хусусий белгилари ва мазкур санъатнинг ҳозирги давр Ўзбекистон мусиқа маданиятидаги аҳамиятини очиб беришдан иборат. Ўзбек эстрада мусиқаси жанр ва услугларининг шаклланиши, асосий жанр ва услублар таснифоти, уларни аниқлаш алгоритми хусусида сўз юритилиб, жанр-услуб спецификаси кесимида композиция намуналари назарий таҳлилдан ўтказилади. Таҳлил натижалари муаллиф томонидан жадвал асосида ўзбек эстрада мусиқасидаги устувор йўналишлар аниқланган. Олинган хулосалар натижасида шуни қўришимиз мумкинки, эстрада йўналишидаги жанр ва услублардан (диско, евро-по, ориент-поп, нью диско, анъанавий эстрада ва б.) ташқари ўзбек эстрада мусиқаси композицияларининг жанр-услублари ичига жаз мусиқасининг жанрлари (босса нова, фанк, соул) ҳам киритилган. Ўзбек эстрада мусиқасида аниқланган миллий хусусиятлар бу борадаги ўзбек мусиқашунослигини қўшимча маълумотлар билан тўлдирди десак муболага бўлмайди.

Юқорида санаб ўтган барча диссертацияларнинг асосий эътибор маркази айнан эстрада мусиқаси эканлигини қўришимиз мумкин. Бугунги кунда бутун дунёда ўзининг янги босқичга кўтарилиган, юртимизда анча йиллардан бери ўз ижодкорлари ва тингловчилариiga эга бўлиб келаётган жаз мусиқасининг назарий жиҳатлари ёритилган илмий изланишлар жуда кам экани айни ҳақиқат.

Аммо, жаз мусиқасининг келиб чиқиши ва ривожланиши ёритилган адабиётлардан бири бу С.Гилёвнинг “Беседы о джазе” китобидир. Сергей Гилёв 1968 йилда Тошкент жаз-клубининг асосчиси, “Интер” номли СССРда биринчи жаз-рок грухини ташкил қилган жаз мусиқасининг ёрқин ижрочиси ва ўқитувчи. Мазкур китоб Ўзбекистон маданий ҳаётига жаз мусиқасининг қандай кириб келгани ва қай тариқа ривожлангани, унинг ёрқин намоёндалари, жаз ансамбллар, оркестрлар ва уларнинг фаолиятига бағишлиланган жуда қимматли адабиётлардан бири ҳисобланади. Мазкур китоб муаллиф вафотидан сўнг Тошкент жаз-клуби аъзолари ҳамда муаллифнинг рафиқаси бошчилигига нашр юзини кўрди. Жаз мусиқасининг ривожига катта ҳисса қўшган Тошкент жаз-клуби ҳам Ўзбекистон маданий ҳаётида ўз ўрнига эга. 2002 йилдан бошлаб жаз-клубга С.Гилёв номи берилиб, “Арцах” жаз ансамблининг таниқли ижрочиси пианист Владимир Сафаров унга раҳбарлик қилиб келган. Жаз-клубда фақат ижрочилик фаолиятидан ташқари ўзбекистондаги жаз мусиқасини газета ва журналларда оммалаштириш мақсадида “Джаз сквозь время” номли ахборот

дастури олиб борилган. Унинг ташаббуси билан Ўзбекистонда жаз мусиқасининг фаолияти тўғрисидаги веб саҳифа www.jazz.uz фаолият юритиб келмоқда⁸. Мазкур веб саҳифада жаз мусиқасига бағишланган концертлар, джем-сейшнлар, турли мусиқа кечалари ва кўрик танловлар ёритилиб, С.Гилёвнинг юқорида келтирган китоби бўйича илмий мақолалар хам жойлаштирилган.

Ўзбекистон мусиқашунослигига жаз мусиқасини турли қирраларини очиб беришда ўзининг сермазмун ҳиссасини қўшиб келаётган олималардан Т.Седихнинг илмий изланишларини эътибордан четда қолдириб бўлмайди. Ўзбекистонда жаз мусиқасининг тарихига, унинг ривожланишига, бугунги кундаги ижрочилар ва композиторларнинг ижодий фаолиятига, жаз мусиқасининг турли йўналишларига бағишланган 60 дан зиёд илмий-публистиック мақолалари ўзбек жаз мусиқасини ёритишда катта аҳамиятга эга. Муаллифнинг бир қатор мақолалари тарихий-публистиック йўналишда ёзилган бўлиб эстрада ва жаз мусиқасининг ёрқин намоёндаларининг ҳаёти ва ижодига бағишланган. Бу йўналишдаги илмий нашрлари: Ф.Абдураҳимованинг “Суғдиёна” оркестрининг жаз фаолиятига бағишланган “Джаз и «мосты взаимопонимания»”, маҳоратли кларнет ижроциси Шавкат Эсонбоевнинг ижодига бағишланган “Қалб хотираси”, ўзининг педагогик ижоди билан сермазмун ишлар олиб бораётган Алина Алибекованинг фаолиятига бағишланган “Джазовая педагогика Алины Алибековой” ва бошқалар шулар жумласидандир.

ХУЛОСА

Таҳлил натижасида шуни кўришимиз мумкинки, навқирон санъат туридан бўлмиш эстрада ва жаз мусиқаси тўғрисида илмий изланишлар мавжуд. Аммо уларнинг аксариятида мазкур мусиқа турининг юртимизга кириб келиши ва ривожланиш тарихи таҳлил қилинган. Уларнинг назарий жиҳатлари ва жанрлар кесимида ўзига ҳослиги таҳлил қилинган илмий изланишлар жуда озлиги ривожланаётган мазкур санъат турларини чуқурроқ ўрганиш лозимлигини кўрсатади. Бундай илмий изланишларга таяниб соҳа мутахассисларини билим ва кўникмаларини ошириб жаҳон талабларига жавоб берадиган кадрларни тайёрлаш мақсадга мувофиқ.

⁸ Манба: <https://bank.nauchniestati.ru/primery/nauchnaya-statya-na-temu-dzhazovoe-iskusstvo-v-nezavisimom-uzbekistane-imwp/>

REFERENCES

1. Беков. О. Современная узбекская эстрадная песня в контексте музыкальной культуры Узбекистана. Т, 1994. Б, 121.
2. Вахидов С.В. Эстрадная песня. Узбекская музыка на современном этапе. Сборник статей. – Ташкент, Изд-во литературы и искусства, 1997, С. 123-138.
3. Юсупов Л.А. Основные этапы становления и развития узбекской музыкальной эстрады: автореф. дис. канд. искусств. – Москва, 1996. – 25 б.
4. Аманмурадова С.Ч. Традиции песенно-эстрадного искусства Египта и Узбекистана (на примере творчества УммКульсум и Батыра Закирова): автореф. дис. канд. искусств. – Ташкент, 1995. – 28 с.
5. Муллажонов Д.М. 1990-йиллар ўзбек мусиқий эстрадасида оҳанг муаммоси: санъат. фан. номзод. дис. – Тошкент, 2004. – 150 б
6. Турсунова Г.А. Карим Зокиров ва унинг sulolasi – XX asr Ўзбекистон мусиқа маданияти кесимида: сан. фан. номз. дисс. автореф., – Тошкент, 2006. – 25 б
7. Аманова Н. Ўзбек эстрада мусиқасининг миллий ўзига хослиги жанрла ривожи кесимида: санъат. фан. номзод. дис. – Тошкент, 2019. – 150 б
8. Интернет сайт: <https://bank.nauchniestati.ru/primery/nauchnaya-statya-natemu-dzhazovoe-iskusstvo-v-nezavisimom-uzbekistane-imwp/>